

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วัยทารกเป็นวัยพื้นฐานของมนุษย์ ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาการและการเจริญเติบโตในวัยต่อไป เนื่องจากทารกมีพัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งในด้านร่างกายจิตใจ และอารมณ์ เป็นช่วงที่มีการปรับตัวต่อสิ่งแวดล้อม และร่างกายของตนเองเป็นอย่างมาก เช่น ระบบการหายใจ การควบคุมอุณหภูมิ อาหาร การขับถ่าย เป็นต้น แต่เนื่องจากวัยนี้เป็นวัยแห่งการพึ่งพา โดยเฉพาะผู้เลี้ยงดูซึ่งเป็นทั้งจากบิดามารดาเป็นหลัก (กนกวรรณ ฉันทะมงคล, 2553; วีระศักดิ์ จรัสชัยศรี, 2553; Kluas & Kennell, 1982) ดังนั้นทั้งบิดาและมารดาจึงมีความสำคัญต่อทารก

แต่เดิมสังคมและวัฒนธรรมของไทย กำหนดว่าการเลี้ยงดูบุตรเป็นหน้าที่ของมารดา ทำให้บิดาได้รับความสำคัญค่อนข้างน้อยเกี่ยวกับการส่งเสริมบทบาทของบิดา แต่จากการศึกษาในระยะต่อมา พบว่าบิดานั้นมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่ามารดา (เขวาลักษณ์ แฉขุนทด, 2539; สุริย์ ล่ำร้อง, 2552) นอกจากนี้ยังพบว่าครอบครัวไทยมีลักษณะแนวนอนเป็นครอบครัวเดี่ยวเพิ่มมากขึ้น และกฎหมายไทย มาตรา 11 (8) ว่าด้วยระเบียบของการลาของข้าราชการไทย 2555 กำหนดให้บิดาสามารถลาช่วยภรรยาเลี้ยงดูบุตร ได้ 15 วัน (ราชกิจจานุเบกษา, 2555) ดังนั้นบิดาจึงเป็นบุคคลสำคัญที่มีส่วนในการเลี้ยงดูทารกพร้อมกับมารดาซึ่งความรักความอบอุ่นที่บุตรได้รับทั้งจากบิดาและมารดานั้นช่วยให้บุตรมีพัฒนาการในด้านต่างๆเหมาะสมตามวัย มากกว่าการได้รับการเลี้ยงดูจากมารดาเพียงคนเดียว (วิมลมาส สุขพรินทร์, 2545; Goodman, 2005; Lamb, 2004) ซึ่งความรักใคร่ผูกพันที่มั่นคงนั้นจะส่งผลต่อการเจริญเติบโตของทารก ทั้งในด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ และสังคม และถ้าทารกได้รับการตอบสนองที่ไม่เหมาะสม หรือปรับตัวไม่ได้ ก็จะส่งผลให้พัฒนาการของทารกหยุดชะงัก หรืออาจรุนแรงถึงขั้นเสียชีวิตได้

ทารกที่ไม่ได้รับการดูแล ความอบอุ่นจากบิดาตั้งแต่วัยทารกแล้ว ในเบื้องต้นอาจทำให้ทารก ขาดความรู้สึกปลอดภัย มั่นคง ในระยะต่อมาเมื่อเด็กโตขึ้น เด็กอาจเกิดปัญหาเรื่อง การปรับตัวต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม ไม่สามารถแยกจากผู้ดูแลได้ ไม่สามารถสร้างรูปแบบความผูกพันที่มั่นคง และมีความยากลำบากในการสร้างมโนภาพแห่งตน (Self-concept) รวมทั้งความคาดหวัง และทัศนคติที่มีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในทางลบ (กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, 2548) นอกจากนั้นในเด็กบางคน อาจทำให้เด็กรู้สึกว่าคุณค่าตนเอง ขาดความรัก ขาดความเอื้อเฟื้อ เกิดเพศที่สาม บางราย นิยมใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา ขาดความรับผิดชอบ ปรับตัวยากในสังคม ขาดการ

ควบคุมอารมณ์ ขาดความเชื่อมั่นตนเอง ขาดความกล้าแสดงออก มองตนเองในภาพลบ และคิดว่าตนเองไม่มีคุณค่า (กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, 2548; สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ, 2551; Allen & Daly, 2002) แต่ถ้ากระบวนการสร้างความผูกพันระหว่างบิดากับทารกดีตั้งแต่วัยทารกอย่างต่อเนื่อง เด็กได้รับการเลี้ยงดู เด็กจะมีอาการสงบ นิ่ง ไม่ร้องอแง มีความมั่นคงทางด้านอารมณ์ มองตนเองอย่างมีคุณค่า มีปฏิสัมพันธ์ทางบวกกับคนอื่น ปรับตัวกับสิ่งแวดล้อมและบุคคลอื่นได้ง่าย (กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, 2548) เด็กโดยเฉพาะในช่วง 3 ปีแรก นั้นจะเป็นช่วงที่เด็กเรียนรู้เกี่ยวกับการพัฒนาความรักความผูกพันกับผู้ใกล้ชิด พัฒนาการสมองของเด็กจะเกิดการพัฒนาก้าวหน้าทางด้านสังคม ถ้าบิดามารดามีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับบุตร (Klaus & Kennell, 1982)

ความรักใคร่ผูกพันระหว่างบิดากับทารก เป็นปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นทันทีที่บิดาได้เห็นหรือสัมผัสทารกตั้งแต่ครั้งแรก โดยเฉพาะช่วงเวลาสั้น ๆ หลังคลอดที่เรียกว่า “Sensitive period” ซึ่งเชื่อกันว่าการสัมผัสใกล้ชิดระหว่างบิดามารดาและทารก จะมีความสำคัญต่อความรักใคร่ผูกพันที่จะเกิดขึ้นในระยะต่อไป (Klaus & Kennell, 1976) ความรักใคร่ผูกพันนี้เป็นความรู้สึกอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างบุคคลสองคนที่มีความเฉพาะเจาะจง มีความสำคัญมากโดยเฉพาะในช่วงปีแรก โดยการสร้างความรักใคร่ผูกพันระหว่างบิดากับทารก จะค่อย ๆ เกิดขึ้น ซึ่งประกอบไปด้วย การสัมผัส การมองสบตา การได้ยิน การเคลื่อนไหวตามจังหวะ และการได้กลิ่น การให้เวลา และการให้ความอบอุ่น (Klaus & Kennell, 1982) โดย Klaus and Kennell (1982) กล่าวว่า ความรู้สึกผูกพันที่บิดามีต่อทารกจะมีพฤติกรรมแสดงออกประกอบด้วย การรับรู้ต่อหน้าตา ร่างกายของทารก บิดาจะสำรวจร่างกายของทารกเพื่อเปรียบเทียบกับลักษณะที่คาดหวังไว้ เกิดความรู้สึกรักใคร่ผูกพันต่อทารกในระยะต่อไป เกิดความสนใจและมีความผูกพันต่อกัน เช่น การจ้องหน้าและประสานตาดูทารก มีการยิ้มแย้มที่แสดงออกต่อความพึงพอใจต่อทารก มีการสัมผัสโอบอุ้มทารก ทำให้บิดามีความสุขและพึงพอใจมาก ถ้าบิดาแยกออกจากทารก บิดาจะเกิดจินตนาการถึงทารก เกิดการรับรู้ถึงทารกซึ่งเป็นบุตรของตนมีลักษณะที่แตกต่างกับเด็กคนอื่น ยอมรับในตัวทารกและความเป็นบุคคลของทารกมากขึ้น มีการยอมรับตนเองในฐานะบทบาทบิดามากยิ่งขึ้น ทำให้รู้สึกว่าคุณค่ามีความสำคัญ ภาควิชาจิตต่อการเป็นบิดา โดยความรักใคร่ผูกพันนั้นจะมีมากขึ้นเมื่อมีการแสดงออกถึงการรับรู้ทางด้านอารมณ์ ที่รับรู้ถึงการดูแลเอาใจใส่ (กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, 2548; Klaus & Kennell, 1982) บิดาจะเกิดความรู้สึกรัก ต้องการจะปกป้องทารก อดทนอดกลั้น (Figueiredo, Costa, Pacheco, & Pais, 2007) โดยบิดาจะมีพฤติกรรมที่อ่อนโยนลง ยิ้ม โยกตัวและมีความสุข (นงคราญ ศรีสง่า, นงนุช วุฒิปรีชา, บังอร เชาวพูนผล และศุภลักษณ์ พรหมเทพ, 2553; รัชนี้

แสงสว่าง, บุญกร พันธุ์เมธาฤทธิ์ และลดาวัลย์ ประทีปชัยกุล, 2553; Birgitta, Karin & Kerstin, 2008; Bowlby, 1969; Klaus & Kennell, 1982)

จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อความรักใคร่ผูกพันระหว่างบิดากับทารก นั้นมีทั้งปัจจัยด้านทารก ปัจจัยด้านบิดา และปัจจัยทางด้านสังคม ปัจจัยทางด้านทารก ได้แก่ สุขภาพของทารก พื้นอารมณ์ของทารก เพศทารก โดยสุขภาพของทารก พบว่า ทารกที่มีสุขภาพดี ไม่มีความเจ็บป่วย ทำให้บิดาสร้างความรักใคร่ผูกพันกับทารกได้ง่ายขึ้น เนื่องจากทารกที่มีภาวะเจ็บป่วย บิดาจะมีความกังวล และทารกจะถูกแยกออกจากบิดามารดา (สุภาณี ไกรกุล, นุจิรี ไชยมงคล และมนิรัตน์ ภาณุรูป, 2552; Klaus & Kennell, 1982) ส่วนพื้นอารมณ์ของทารก พบว่า ทารกที่มีพื้นอารมณ์เป็นเด็กเลี้ยงง่าย อารมณ์ดี จะสร้างความรักใคร่ผูกพันกับบิดาได้ง่ายกว่า ดังเช่น การศึกษาของ สุภาณี ไกรกุล และคณะ (2552) ที่ทำการศึกษความสัมพันธ์ระหว่างความเครียดของ บิดามารดากับสัมพันธภาพระหว่างบิดามารดาและบุตรป่วย ในกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเด็กป่วย แรกเกิด ถึง 15 ปี และพบว่า เด็กที่มีพื้นอารมณ์เป็นเด็กเลี้ยงยาก ทำให้สัมพันธภาพระหว่างบิดากับบุตร ลดลง ส่วนปัจจัยทางด้านบิดา ได้แก่ อาชีพบิดา ประสบการณ์ในการดูแลบุตร ระดับเศรษฐกิจของ ครอบครัว อายุ การรับรู้ความสามารถของตนเองในการดูแลบุตร ความคาดหวังเพศของบุตร และ สัมพันธภาพระหว่างบิดาและมารดา โดยพบว่า บิดาที่มีประสบการณ์ในการเลี้ยงบุตรน้อย ขาด ทักษะ จะมีสร้างความรักใคร่ผูกพันช้ากว่าบิดาที่เคยมีประสบการณ์การเลี้ยงบุตรมาก่อน และ พบว่าบิดาที่มีระดับเศรษฐกิจของครอบครัวต่ำกว่าจะสร้างความรักใคร่ผูกพันกับบุตรน้อยกว่า ครอบครัวที่มีเศรษฐกิจดี (Guzzo, 2011) ส่วนอายุของบิดา พบว่าบิดาที่มีอายุน้อย หรือบิดาวัยรุ่น จะมีความรักใคร่ผูกพันกับบุตรน้อยกว่าและช้ากว่าบิดาที่เป็นวัยผู้ใหญ่ (Ngu & Florsheim, 2011) เกี่ยวกับการรับรู้ความสามารถของบิดา พบว่าบิดาที่ขาดความมั่นใจ ขาดความเชื่อมั่นในตนเองใน การเลี้ยงบุตร จะทำให้การสร้างความรักใคร่ผูกพันได้น้อย โดย รัชณี แสงสว่าง และคณะ (2553) ทำการศึกษาในเด็กแรกเกิดในโรงพยาบาล พบว่าบิดาที่ได้อุ้มบุตร กอดบุตร เลี้ยงบุตร จะทำให้มี ความรักใคร่ผูกพันต่อบุตรสูง ส่วนความคาดหวังเพศของบุตร จากการศึกษาของ ศรีวรรณ ทาวงศ์มา และรุ่งรัศมี ศรีวงศ์พันธ์ (2549) พบว่าในช่วงเด็กอายุต่ำกว่า 1 ปี มารดามีความคาดหวัง บุตรเพศชายสูงกว่าเพศหญิง แต่กลับพบว่าเมื่อเจริญเติบโตขึ้น มารดาจะให้ความใกล้ชิดสนิทสนม กับบุตรเพศหญิงมากกว่าเด็กเพศชาย และ ปัจจัยความสัมพันธ์คู่สมรส พบว่าบิดามารดาที่มี สัมพันธภาพต่อกันดี ช่วยเหลือ และให้คำปรึกษาซึ่งกันและกัน ส่งผลให้ความรักใคร่ผูกพันต่อบุตร ดีไปด้วย (นวพร มามาก, ศรีสมร ภูมณสกุล และอรพินธ์ เจริญผล, 2550) ส่วนปัจจัยทางด้าน สิ่งแวดล้อม จะเกี่ยวข้องกับการสนับสนุนทางสังคมต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อความรักใคร่ผูกพันระหว่าง บิดากับทารก

จากการศึกษาที่ผ่านมาพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความรักใคร่ผูกพันระหว่างบิดากับทารกนั้น เกิดจากหลายปัจจัย แต่ผู้วิจัยสนใจศึกษาตัวแปร 4 ตัว คือ พื้นอารมณ์ของทารก ความคาดหวังเพศของทารก การรับรู้ความสามารถของบิดาในการเลี้ยงดูทารก และความสัมพันธ์คู่สมรส ทั้งนี้เพราะ พื้นอารมณ์ของทารก เป็นตัวแปรที่ส่งผลโดยตรงต่อความรักใคร่ผูกพันระหว่างบิดากับทารก (Klaus & Kennell, 1982) และการศึกษาที่ผ่านมาในประเทศไทยเป็นการศึกษาในเด็กป่วย ช่วงอายุแรกเกิด ถึง 15 ปี (สุภาณี ไกรกุล และคณะ, 2552) ยังผู้ศึกษาน้อยในช่วงเด็กทารกแรกเกิด ถึง 1 ปี ส่วนตัวแปรความคาดหวังเพศของบุตรนั้น มีผู้ศึกษาน้อยส่วนใหญ่ เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเพศของบุตรกับความรักใคร่ผูกพันระหว่างบิดากับทารก และมีการศึกษาความคาดหวังเพศของทารกในมารดา (ศรีวรรณ ทาวงศ์มา และรุ่งรัศมี ศรีวงศ์พันธ์, 2549; Cook, 2000). ตัวแปรการรับรู้ความสามารถของบิดาในการเลี้ยงดูทารก และความสัมพันธ์คู่สมรสนั้น ส่วนใหญ่มีผู้ศึกษาในช่วงระยะสั้น ๆ หลังคลอด ประมาณ 6 สัปดาห์ (รัชณี แสงสว่าง และคณะ, 2553; Birgitta et al., 2008) ยังมีการศึกษาในเด็กแรกเกิดถึงอายุ 1 ปี มีจำนวนน้อย ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาตัวแปร 4 ตัว ดังรายละเอียดดังนี้

พื้นอารมณ์ของทารก เป็นพฤติกรรมที่ทารกแสดงออกเมื่อมีอารมณ์หรือความรู้สึกที่แตกต่างกัน แต่เนื่องจากทารกไม่สามารถสื่อสารด้วยคำพูดได้ จึงแสดงพฤติกรรมทางด้านอารมณ์ให้ผู้เลี้ยงดูได้เข้าใจ (Sroufe, 1977) เช่นเมื่อทารกหิว แล้วไม่ได้รับการตอบสนองก็จะแสดงอารมณ์โกรธ ร้องไห้ หรือเมื่อทารกพอใจก็จะแสดงอารมณ์หัวเราะ ดีใจ เป็นต้น (นิตยา คชภักดี, 2551; พรทิพย์ ศิริบุรณพิพัฒนา, 2550) โดยพื้นอารมณ์ของทารกแบ่งเป็น เด็กเลี้ยงง่าย เด็กเลี้ยงยาก และเด็กที่มีการปรับตัวช้า (Thomas, Chess, & Birch, 1970) ซึ่งความเป็นเด็กเลี้ยงง่าย เลี้ยงยากของทารก มีผลต่อสัมพันธภาพระหว่างบิดากับทารก เนื่องจากพื้นอารมณ์เป็นพื้นฐานอุปนิสัยของพฤติกรรมที่มนุษย์แสดงออกมา ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้ส่งผลต่อการตอบสนองของบิดามารดาหรือผู้เลี้ยงดูที่มีต่อเด็ก เช่น การนอน การขับถ่ายเป็นเวลา การยิ้มแย้มแจ่มใส การไม่ตื่นกลัวต่อคนแปลกหน้า หรือเด็กที่มีอารมณ์หงุดหงิดง่าย กิน นอน ขับถ่ายลำบาก ปรับตัวต่อสิ่งกระตุ้นไม่ค่อยได้ เป็นต้น ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้มีผลต่อปฏิสัมพันธ์หรือสัมพันธภาพต่อบิดามารดา (นฤมล วิบุโร และทัศนี ประสภกิตติคุณ, 2551) ซึ่งเด็กแต่ละคนจะมีรูปแบบการแสดงออกของพื้นฐานทางอารมณ์ที่แตกต่างกัน นอกจากปัจจัยด้านทารกที่มีความสำคัญต่อการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบิดากับทารกแล้ว พบว่าปัจจัยด้านบิดาก็มีส่วนสำคัญในการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบิดากับทารกเช่นกัน เช่น การรับรู้ความสามารถของบิดาในการเลี้ยงดูทารก และความสัมพันธ์ของคู่สมรส

ความคาดหวังเพศของบุตร พบว่าแต่ละสังคมให้คุณค่าแก่เพศของทารกแตกต่างกัน ในสังคมที่ยกย่องเพศชายว่ามีความสำคัญ เป็นผู้สืบทอดสกุล เป็นผู้นำครอบครัว บิดามารดาจะสนใจ

ทารกเพศชายมากกว่าเพศหญิง ทำให้บิดามีความผูกพันต่อทารกเพศชายมากกว่าเพศหญิง และยิ่งถ้าบิดาได้บุตรตรงเพศที่ต้องการ ก็จะเกิดการยอมรับบุตรได้เร็วขึ้น สร้างสัมพันธภาพได้ง่ายขึ้น ซึ่งหากบิดาได้บุตรไม่ตรงกับเพศที่ต้องการบิดาอาจปฏิเสธบุตรได้ (Cook, 2000, Gellatly, 2009; Jia & Sullivan, 2011; Williams, 2000) นอกจากปัจจัยด้านเพศของทารกแล้ว ยังพบว่า พื้นฐานอารมณ์ของทารกก็มีส่วนสำคัญต่อการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบิดากับทารก

การรับรู้ความสามารถของบิดาในการเลี้ยงดูทารก เป็นปัจจัยที่สำคัญในการสนองตอบความต้องการของทารก บิดาที่ไวต่อการรับรู้และตระหนักถึงสิ่งที่ลูกต้องการสื่อสาร ถ้าบิดาเข้าใจในสิ่งที่บุตรร้องขอ และตอบสนองได้ไว เด็กก็จะพัฒนาได้ดี เช่น การเข้าใจความต้องการของบุตรอารมณ์บุตร หากบิดามีการรับรู้ความสามารถของตนเองในการเลี้ยงดูบุตรได้ (กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, 2548) ก็จะทำให้มีความผูกพันที่แน่นแฟ้นกับบุตร ถ้ามีสิ่งใดมากระทบต่อความสามารถในการเลี้ยงดูบุตรของบิดา และส่งผลต่อการรับรู้ความสามารถของบิดาในการเลี้ยงดูทารก ดังนั้นในช่วงขวบปีแรก ผู้เลี้ยงดูทารกจำเป็นต้องมีความรู้ มีทักษะ มีสมรรถนะในการเลี้ยงดูบุตร เพื่อให้ทารกมีพัฒนาการที่เหมาะสม (นฤมล วิบุโร, 2550)

นอกจากนี้การสนับสนุน ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ให้กำลังใจต่อกันระหว่างสามีภรรยา ก็มีส่วนสำคัญในการช่วยให้บิดาสร้างความรักใคร่ผูกพันกับบุตรได้ง่ายขึ้นเนื่องจากครอบครัวในระยะเริ่มเลี้ยงดูบุตรสามีและภรรยาต้องมีบทบาทใหม่เพิ่มขึ้น มีหน้าที่และความรับผิดชอบต่อบทบาทของตนเองมากขึ้น ซึ่งต่างก็มีความคาดหวังในหน้าที่ของแต่ละบทบาทต่างกัน โดยสามีคาดหวังว่าภรรยาต้องทำหน้าที่เป็นทั้งภรรยาและมารดาในการดูแลบุตร ในขณะที่เดียวกันภรรยาก็คาดหวังจะได้รับการดูแลช่วยเหลือจากสามีเช่นเดียวกัน ซึ่งหากภรรยาสนใจบุตรมากเกินไป จนไม่ทำหน้าที่ของภรรยา สามีอาจรู้สึกที่ภรรยาไม่ใส่ใจ บุตรแย่งความรักจากภรรยา ทำให้สามีอาจเกิดสัมพันธภาพที่ไม่เหมาะสมต่อบุตรได้ (พูนสุข ช่วยทอง, 2548; รุจา ภูไพบูลย์, 2541; วิไลพรรณ สวัสดิ์พาณิชย์, 2546; สุรี ล่าร้อง, 2552; Clark, Affonso, & Harris, 1979)

เนื่องจากสภาพสังคมปัจจุบันของไทย ลักษณะครอบครัว มีความเป็นครอบครัวเดี่ยวเพิ่มขึ้น ร้อยละ 53.9 (สถิติข้อมูลครอบครัว, 2550) และสภาพความอบอุ่นภายในครอบครัวไทย ลดลง จากร้อยละ 69.49 ในปี พ.ศ. 2543 เป็นร้อยละ 63.95 ในปี พ.ศ. 2551 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2552) มีอัตราการหย่าร้างเพิ่มขึ้นในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ถึงร้อยละ 38 (สถิติการจดทะเบียนครอบครัว พ.ศ. 2536 – 2551, 2551) สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจาก การขาดความรักใคร่ผูกพันระหว่างบิดากับทารก ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยในฐานะพยาบาลที่ทำหน้าที่ในการดูแลเด็ก มีความตระหนักในเรื่องการส่งเสริมความรักใคร่ผูกพันระหว่างบิดากับทารก ในช่วงขวบปีแรก ที่เป็นจุดเริ่มต้นของความรักใคร่ผูกพันที่มั่นคงที่มีผลต่อความรัก

ใคร่ผูกพันในช่วงต่อมา จึงสนใจศึกษาปัจจัยทำนายความรักใคร่ผูกพันระหว่างบิดากับทารก ในช่วงอายุแรกเกิด ถึง 1 ปี เพื่อลดปัญหาการทอดทิ้งบุตร ปล่อยปละละเลยบุตร ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ส่งเสริมความรักความอบอุ่นในครอบครัว ใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานและแนวทางในการจัดกิจกรรมหรือพัฒนา การส่งเสริมความรักใคร่ผูกพันระหว่างบิดาและทารกต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความรักใคร่ผูกพันระหว่างบิดากับทารก
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง ความคาดหวังเพศของทารก พื้นอารมณ์ของทารก การรับรู้ความสามารถของบิดาในการเลี้ยงดูทารก และความสัมพันธ์ของกลุ่มสมรส กับความรักใคร่ผูกพันระหว่างบิดากับทารก
3. เพื่อศึกษาปัจจัยทำนายความรักใคร่ผูกพันระหว่างบิดากับทารก ได้แก่ ความคาดหวังเพศของทารก พื้นอารมณ์ของทารก การรับรู้ความสามารถของบิดาในการเลี้ยงดูทารก และความสัมพันธ์ของกลุ่มสมรส

สมมติฐานการวิจัยและเหตุผลสนับสนุน

1. ความคาดหวังเพศของทารก พื้นอารมณ์ของทารก การรับรู้ความสามารถของบิดาในการเลี้ยงดูทารก และความสัมพันธ์ของกลุ่มสมรส มีความสัมพันธ์กับความรักใคร่ผูกพันระหว่างบิดากับทารก
2. ปัจจัยด้านความคาดหวังเพศของทารก พื้นอารมณ์ของทารก การรับรู้ความสามารถของบิดาในการเลี้ยงดูทารก และความสัมพันธ์ของกลุ่มสมรส สามารถทำนายความรักใคร่ผูกพันระหว่างบิดากับทารก

การวิจัยครั้งนี้ศึกษาปัจจัยทำนายความรักใคร่ผูกพันระหว่างบิดากับทารก โดยใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีสัมพันธภาพ ของ Klaus and Kennell (1982) กล่าวว่า การสร้างความรักความผูกพันระหว่างบิดาหรือผู้เลี้ยงดูต่อบุตรค่อย ๆ เกิดขึ้น และมีความผูกพันมากขึ้นเมื่อมีการแสดงออกถึงการรับรู้ทางด้านอารมณ์ รับรู้ถึงการดูแลเอาใจใส่ ทำให้บุตรรู้สึกปลอดภัย มั่นคง และบิดาเองรู้สึกมีคุณค่า ภาควิไมใจต่อการเป็นบิดา ซึ่งลักษณะของพฤติกรรมสัมพันธภาพของบิดาและบุตรที่แสดงออกต่อกันมีหลายลักษณะ ได้แก่ การสัมผัส (Touch) การมองสบตา (Eye-to-eye contact) การได้ยิน (Voice) การเคลื่อนไหวตามจังหวะ (Entrainment) การได้กลิ่น (Odor) การได้สัมผัสทารกได้ เป็นสายสัมพันธ์ทางอารมณ์ที่มั่นคง เกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป มีความต่อเนื่อง จนกลายเป็นลักษณะพิเศษ ลึกซึ้ง มนุษย์ต้องการไปตลอดชีวิต โดยเฉพาะในวัยขวบปีแรก เด็กจะมีการ

เรียนรู้ต่อสิ่งแวดล้อม เรียนรู้อารมณ์จากผู้เลี้ยงดู จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความรักใคร่ผูกพันมีหลายประการประกอบด้วย ความคาดหวังเพศของทารก พื้นอารมณ์ของทารก การรับรู้ความสามารถของบิดาในการเลี้ยงดูทารก และความสัมพันธ์ของกลุ่มสมรส

ความคาดหวังเพศของทารก พบว่าแต่ละสังคมให้คุณค่าแก่เพศของเด็กแตกต่างกัน เด็กเพศชายจะได้รับการยอมรับว่ามีความสำคัญในเรื่องของการเป็นผู้สืบทอดสกุล เป็นผู้นำครอบครัว ทำให้บิดามีความผูกพันต่อเด็กเพศชายมากกว่าเพศหญิง ซึ่งในขณะเดียวกันก็ขึ้นอยู่กับความคาดหวังเพศของบุตรตั้งแต่ในครรภ์ ถ้าได้บุตรตรงเพศที่ต้องการ ก็จะเกิดการยอมรับบุตรได้เร็วขึ้น ซึ่งหากบิดาได้บุตรไม่ตรงกับเพศที่ต้องการบิดาอาจปฏิเสธบุตรได้ (Cook, 2000; Gellatly, 2009)

พื้นอารมณ์ของทารก เป็นพฤติกรรมที่ทารกแสดงออกเมื่อมีอารมณ์หรือความรู้สึกที่แตกต่างกัน แต่เนื่องจากทารกไม่สามารถสื่อสารด้วยคำพูดได้ จึงแสดงพฤติกรรมทางด้านอารมณ์ให้ผู้เลี้ยงดูได้เข้าใจ (Sroufe, 1977) เช่นเมื่อทารกหิว แล้วไม่ได้รับการตอบสนองก็จะแสดงอารมณ์โกรธ ร้องไห้ หรือเมื่อทารกพอใจก็จะแสดงอารมณ์หัวเราะ ดีใจ เป็นต้น (นิตยา คุชภักดี, 2551; พรทิพย์ ศิริบุรณพิพัฒนา, 2550) โดยพื้นอารมณ์ของทารกแบ่งเป็น เด็กเลี้ยงง่าย เด็กเลี้ยงยาก และเด็กที่มีการปรับตัวช้า (Thomas & Chess, 1977) ซึ่งความเป็นเด็กเลี้ยงง่าย หรือเลี้ยงยากของทารก มีผลต่อความรักใคร่ผูกพันระหว่างผู้เลี้ยงดูกับทารก (นฤมล วิบุโร และทัศนีย์ ประสภกิตติคุณ, 2551)

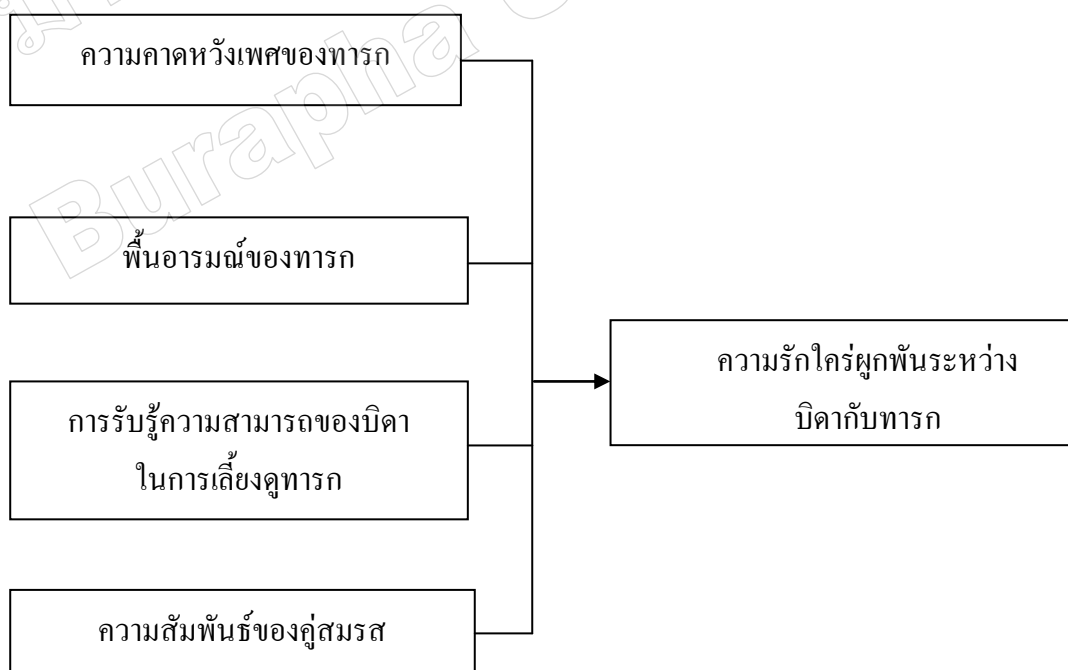
การรับรู้ความสามารถของบิดาในการเลี้ยงดูทารก เป็นปัจจัยที่สำคัญในการสนองตอบความต้องการของทารก ในช่วงขวบปีแรกผู้เลี้ยงดูจำเป็นต้องมีความรู้ มีทักษะในการดูแลทารก และมีการรับรู้สมรรถนะของตนเองในการเลี้ยงดูบุตร เพื่อให้ทารกมีพัฒนาการที่เหมาะสม (นฤมล วิบุโร, 2550)

ความสัมพันธ์ของกลุ่มสมรส เนื่องจากครอบครัวในระยะเริ่มเลี้ยงดูบุตร สามีและภรรยาต้องมึบทบาทใหม่เพิ่มขึ้น โดยสามีคาดหวังว่าภรรยาต้องทำหน้าที่เป็นทั้งภรรยาและมารดาในการดูแลบุตร ในขณะเดียวกันภรณาก็คาดหวังจะได้รับการดูแลช่วยเหลือจากสามีเช่นเดียวกัน ซึ่งหากภรรยาสนใจบุตรมากเกินไป จนไม่ทำหน้าที่ของภรรยา สามีอาจรู้สึกว่ภรรยาไม่ใส่ใจ อาจเกิดการแสดงความรักใคร่ผูกพันที่ไม่เหมาะสมต่อบุตรได้ (พูนสุข ช่วยทอง, 2548; รุจา ภูโพนุลย์, 2541, วิไลพรรณ สวัสดิ์พาณิชย์, 2546; สุริ ล่ำร้อง, 2552; Clark et al., 1979)

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาปัจจัยทำนายสัมพันธภาพระหว่างบิดากับทารก โดยนำแนวคิด Klaus and Kennell (1982) อธิบายว่า ความรักใคร่ผูกพันระหว่างบิดาหรือผู้เลี้ยงดูต่อบุตรค่อย ๆ เกิดขึ้น และมีความผูกพันมากขึ้นเมื่อมีการแสดงออกถึงการรับรู้ทางด้านอารมณ์ รับรู้ถึงการ

ดูแลเอาใจใส่ ทำให้บุตรรู้สึกปลอดภัย มั่นคง และบิดาเองรู้สึกมีคุณค่า ภาควุมใจต่อการเป็นบิดา ซึ่งลักษณะของพฤติกรรมความรักใคร่ผูกพันของบิดาและบุตรที่แสดงออกต่อกันมีหลายลักษณะ ได้แก่ การสัมผัส (Touch) การมองสบตา (Eye-to-eye contact) การได้ยิน (Voice) การเคลื่อนไหวตาม จังหวะ (Entrainment) การได้กลิ่น (Odor) การได้สัมผัสทารก ความรักใคร่ผูกพัน เป็นสายสัมพันธ์ทางอารมณ์ที่มั่นคง เกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป มีความต่อเนื่อง จนกลายเป็นลักษณะพิเศษ ลึกซึ้ง มนุษย์ต้องการไปตลอดชีวิต โดยเฉพาะในวัยขวบปีแรก เด็กจะมีการเรียนรู้ต่อสิ่งแวดล้อม เรียนรู้ อารมณ์จากผู้เลี้ยงดู จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่า ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น ความคาดหวังเพศของทารก ถ้าบิดามีบุตรที่มีเพศตรงตามความคาดหวัง ความรักใคร่ผูกพันระหว่างบิดากับบุตรก็จะง่ายขึ้น (Cook, 2000) เกี่ยวกับพื้นฐานอารมณ์ หากทารกมีลักษณะเป็นเด็กเลี้ยงง่าย ความผูกพันระหว่างบิดากับทารกก็จะสร้างได้ง่ายขึ้น (นฤมล วิบุโร และทัศนีย์ ประสภกิจดิคุณ, 2551; สุภาณี ไกรกุล และคณะ, 2552) บิดาที่มีโอกาสได้เลี้ยงดูทารก รับรู้ความสามารถของตนเองในการเลี้ยงดูทารก ใกล้ชิดทารก มีความรักใคร่ผูกพันระหว่างบิดากับทารกง่ายขึ้น (นงคราญ ศรีสง่า และคณะ, 2553) และบิดาที่มีความสัมพันธ์กับคู่สมรสดี ความสัมพันธ์ที่ดีนั้นถ่ายทอดไปยัง ความสัมพันธ์ที่ดีต่อทารกเช่นกัน (สุรีย์ ล่ำร้อง, 2552) ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงเขียนกรอบแนวคิดได้ดังภาพที่ 1 ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

1. ด้านการปฏิบัติการพยาบาล สามารถนำผลการศึกษาไปใช้ในการจัดกิจกรรมการพยาบาลเพื่อส่งเสริมความรู้สึกรักใคร่ผูกพันระหว่างบิดากับทารก
2. ด้านการวิจัย สามารถนำผลการศึกษาลงไปศึกษาต่อเนื่อง เกี่ยวกับการส่งเสริมความรักใคร่ผูกพันระหว่างบิดากับทารก

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาหาความสัมพันธ์เชิงทำนาย (Correlational predictive research) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยทำนายความรักใคร่ผูกพันระหว่างบิดากับทารก กลุ่มตัวอย่างเป็นบิดาที่นำบุตรอายุแรกเกิด ถึง 1 ปี มารับวัคซีน ณ คลินิกสุขภาพเด็กดี โรงพยาบาลสิรินธรจำนวนทั้งหมด 84 ราย

ตัวแปรที่ศึกษาประกอบด้วย ตัวแปรต้น ได้แก่ ความคาดหวังเพศของทารก พื้นอารมณ์ทารก การรับรู้ความสามารถของบิดาในการเลี้ยงดูทารก ความสัมพันธ์ของคู่สมรส และตัวแปรตาม คือ ความรักใคร่ผูกพันระหว่างบิดากับทารก

นิยามศัพท์เฉพาะ

ความคาดหวังเพศของทารก หมายถึง เพศของทารกตามที่บิดาต้องการ ประเมินโดยให้บิดาระบุว่าตรงตามความคาดหวัง กับไม่ได้คาดหวัง

พื้นอารมณ์ของทารก หมายถึง ลักษณะการตอบสนองของพฤติกรรมการแสดงออกของทารกต่อบุคคล สิ่งแวดล้อม สถานการณ์ หรือสิ่งเร้าต่าง ๆ ตามการรับรู้ของบิดา ประเมินโดยใช้แบบสอบถามพฤติกรรมอารมณ์ทารก ของ นันทพร ปราภภูษิต, นุจรี ไชยมงคล และยุนิ พงศ์จตุรวิทย์ (2554)

การรับรู้ความสามารถของบิดาในการเลี้ยงดูทารก หมายถึง ความเชื่อของบิดาว่าตนเองสามารถเลี้ยงดูทารกได้ ได้แก่ การตอบสนองความต้องการของทารก การดูแลสุขภาพทารก การดูแลอาหารของทารก และความปลอดภัยของทารก ประเมินโดยใช้แบบสอบถามการรับรู้ความสามารถของตนเองในการเลี้ยงดูบุตรของ สุทธิ หน่งอาหลี (2547)

ความสัมพันธ์ของคู่สมรส หมายถึง การแสดงออกต่อสัมพันธ์ภาพระหว่างสามีและภรรยา เป็นการปรับตัวเข้าหากัน ความพึงพอใจร่วมกัน คอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แบ่งเบาภาระ

ในครอบครัว แสดงความรัก ความเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน ประเมินโดยใช้แบบสอบถาม
ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาตามการรับรู้ของบิดาของ สุริย์ คำร้อง (2552)

ความรักใคร่ผูกพันระหว่างบิดากับทารก หมายถึง ความรู้สึกและการแสดงออกทางด้าน
อารมณ์ที่ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ เป็นสายใยสายสัมพันธ์ทางอารมณ์ระหว่างบิดาและบุตร ประเมินโดย
ใช้แบบสอบถามสัมพันธภาพระหว่างบิดามารดา และบุตรของ สุภาณี ไกรกุล และคณะ (2552)

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University